

Magányos farkas-e a műfordító? Egy felmérés eredményei 4

SOHÁR ANIKÓ

egyetemi docens, PPKE BTK, Angol-Amerikai Intézet, Angol Nyelvpedagógiai és Fordítástudományi Tanszék

Abstract/Résumé: In May 2018, I have conducted an online survey to learn how the respondent literary translators perceive their own social status (social ranking or prestige) and the position of their profession in Hungarian society, with whom they discuss these as well as their literary translations, their career and expertise; whether they are members of professional organisations or scholarly societies, et cetera. The paper briefly describes the findings of the survey, displays a few tables and a diagram of the answers to questions 2 to 6 and attempts to come up with explanations for several facts and/or trends.

Keywords / mots-clés: literary translator, professional visibility, community, network

1. Bevezetés

2018 májusában a bécsi *Staging the Literary Translator* (kb. Reflektorfénybe a műfordítóval!) című konferenciára készülve, mely, mint címe is sugallja, kifejezetten a műfordítókat helyezte a vizsgálódás középpontjába, hirtelen ötlettől vezérelve elkezdtem keresni, mit gondolnak saját helyzetükről a magyar műfordítók, s ekkor meglepetten láttam, hogy utoljára a CEATL (*Conseil Européen des Associations Traducteurs Littéraires*, a Műfordító Egyesületek Európai Tanácsa) végzett erre vonatkozó felmérést 2012-ben; az adatok és értékelésük megtalálható a Műfordító Egyesületének honlapján. Így kéresemre egy statisztikus sebtében összeállított egy kérdőívet a kérdéseimből (link az internetes hivatkozásokban) a SurveyMonkey internetes kérdőívkészítő alkalmazással. A következőkre voltam kíváncsi: Kik a műfordítók? Férfiak, nők? Tudjuk, hogy egy szakma akkor nőiesedik el, amikor társadalmi presztízse elillan vagy legalábbis jelentősen csökkent, tehát: milyen a nemek aránya a műfordítók közt s miként változott az utolsó harminc évben? Milyen a korfájuk: mind csupa ifjak, vagy inkább aggastyánok? Vérprofik vagy amatőrök? Műfordító-e, aki csupán egyetlen művet ültetett át egy másik nyelvre? Mennyiségi kérdés-e a műfordítói lét? (Tudjuk, hogy a Magyar Írószövetség Műfordító Szakosztálya minimum két megjelent kötetet vár el a belépni kívánóktól.) Azt is fontos lenne tudni, hogy mennyire érzik megbecsültnek magukat a műfordítók s nem csak anyagilag (pl. milyen ösztöndíjakban vagy díjakban részesülhetnek), mekkora munkaterhelésnek vannak kitéve s mennyire biztos a munkájuk, mennyit kell dolgozniuk a biztos megélhetéshez, s egyáltalán: meg lehet élni pusztán műfordításból? Mi teszi a műfordítót? Milyen kvalitások, milyen tudások elengedhetetlenek? Milyen nyelvekről dolgoznak? Van-e specialitásuk? Milyen a műfordítók viszonya a fordítástudományhoz, fordítóképzéshez? Hát a technológiához? Van-e érdekvédelmük, pontosabban a szakmai szervezetek ellátják-e a műfordítók érdekvédelmét? Egyáltalán, hány műfordító dolgozik ma Magyarországon? Természetesen nem tehettem föl az összes kérdésemet, de úgy igyekeztem összeállítani őket, hogy kapcsolhatók legyenek korábbi felmérésekhez, s ugyanakkor megfelelő alapot jelentsenek a további kutatáshoz.

A *Staging the Literary Translator* konferencián elhangzottakból napnál világosabb (ld. Tanja Žigon & Marija Zlatnar Moe & Tamara Mikolič Južnič előadását a szlovén műfordítók körében végzett felméről vagy Yvonne Lindquistét a 15 prominens műfordítóról Svédországban ld. Lindquist 2021), hogy ilyen vizsgálódások mostanában számos országban zajlanak, azaz a műfordítók egyéni vagy szakmai énképe a szociológiai megközelítésű fordítástudomány érdeklődésének homlokterében került. Ennek egyik oka az, hogy ezekből a felmérésekből bebizonyosodott: a műfordítók, sőt a szakfordítók is, fizetéstől függetlenül rendkívül elégedettek a munkájukkal. A fordítók – tehát nem csak a műfordítók – énképét és szakmai elégedettségét vizsgáló tanulmányokat Katan foglalta össze a fordítástudomány John Benjamins-féle kézikönyvében (2011: 149), de azóta is sokan tanulmányozták ezt a kérdést (pl. Liu 2013a, 2013b, Jansen 2018, Pungă 2023, Ruffo 2024). Ugyanakkor a műfordítók gazdasági helyzetét vizsgáló kutatások egyértelműen megmutatták azt is, hogy a műfordítás nem csupán láthatatlan (Venuti 1995, Liu 2013a, 2013b), azaz társadalmi megbecsültsége rendkívül alacsony, hanem a legrosszabbul fizetett értelmiségi munkák közé tartozik (ld. Lőrinszky & Fock 2012, Mirsafian, Pirnajmuddin & Nejadansari 2021, Kanıdınc Kılıncarslan & Bogenç Demire 2023, Sohár 2023). Mi ennek az oka, és hogyan tudják képviselni érdekeiket a műfordítók?

2. A felmérés

2.1. A kérdőív

A kérdőív tíz kérdéscsoportból állt, négy oldalon, tehát mindössze háromszor kellett kattintani ahhoz, hogy a végére érjen az ember s kitöltése nagyjából 15-20 percet vett igénybe. Azért lett ilyen rövid, hogy minél kevesebb potenciális kitöltőt riasszon el, de természetesen így nem állt módomban föltenni az összes engem érdeklő kérdést. Mindazonáltal azt gondolom, hogy ezzel is sikerült közelebb jutni a műfordítók jobb megismeréséhez és önképük fölvázolásához.

A kérdőív kitöltése során mindenki megtapasztalhatta, hogy a válaszolás nem kötelező, ki lehet hagyni egy-egy választ, pontosan abból a megfontolásból, hogy minél többen tölthessék ki legjobb tudásuk szerint, de ne legyen rákényszerítve a kitöltő sem hasraütéses, sem az álláspontjával nem teljesen egyező válasz bejelölésére vagy begépelésére. Ezzel megnehezítettem a válaszok (statisztikai) elemzését, és utat nyitottam a nem teljesen következetes válaszoknak is, ellenben reményeim szerint így a valóságot pontosabban közelítő végeredményre tettem szert.

Maga a felmérés élénk visszhangot keltett műfordítói berkekben, több ilyen jellegű Facebook-csoportban, s különféle viták is kialakultak következtében (a helyes-helytelen kérdésfeltevéstől egészen a műfordító mibenlétét meghatározni próbáló definíciókig), ezek tartalomelemzésére is előbb-utóbb érdemes lenne sort keríteni. Most azonban terjedelmi okokból csak a kérdőív és a kapott válaszok egy részének rövid bemutatására szorítkozom: ígérem, ez sem lesz érdektelen.

Az első kérdéscsoport a műfordítók honoráriumára és megbecsülésére vonatkozott a múltban és a jelenben (ld. Sohár 2019). A második a műfordítók szokásait, véleményét, valamint (ösztön)díjait firtatta. A harmadik és negyedik a műfordítók szokásainak konkrét megnyilvánulására irányult: szoktak-e a műfordítók a saját helyzetükről és/vagy pályájukról, tapasztalatukról beszélgetni másokkal, illetve ha igen, kikkel osztják meg tapasztalataikat, illetve gondolataikat a saját helyzetükről és/vagy pályájukról? Az ötödik és hatodik azt akarta megtudni, tagjai-e érdekvédelmi szervezetnek vagy műfordítással foglalkozó tudományos társaságnak a műfordítók, illetve mennyire ismertek ezek a műfordítók körében, s esetleg van-e olyan szervezet, aminek a létezéséről nem is tudtam a kérdőív összeállításakor, ám vagy érdekvédelmi, vagy tudományos tevékenységet folytat, esetleg mindkettőt. A hetedik kérdés azt igyekezett felmérni, hogy a műfordítók szerint milyen ismeretek, készségek, jártasságok szükségesek a műfordításhoz (összevetve a PETRA-E keretrendszerben felsorolt kompetenciákkal ld. Sohár 2023). A nyolcadik pontban a felsorolt állítások a műfordítók attitűdjét vizsgálták: viszonyukat a kiadókkal, bizalmukat önmaguk és a kiadók iránt, magának a műfordításnak, valamint a műfordítói szerepnek a felfogását (ennek részleges feldolgozását ld. Sohár 2021), társadalmi ismertségét, illetve az angol nyelv dominanciájáról vallott felfogást. A kilencedik kérdéscsoport a műfordítók életkorát, nemét, munkaidejét, -nyelvét és -tempóját, foglalkoztatottságát volt hivatott felderíteni. A tizedik pedig azt firtatta, a válaszolók munkaidejük mekkora hányadát töltik műfordítással, azaz hányan élnek szintisztán műfordításból, s hányan végzik ezt a tevékenységet más munka mellett, különösen a két csoport egymáshoz viszonyított arányára voltam kíváncsi, s ennek változására az előző felmérés óta.

Amikor megadott válaszok közül lehetett választani, minden esetben négy lehetőség állt rendelkezésre (pl. rendkívül rossz, rossz, jó, kiemelkedően jó), módszertani okokból sehol nem szerepelt a sokak által elvárt „Nem tudom/nem akarok felelni” opció.

2.2. A válaszolók

A kérdőívet részben vagy egészben egy hét alatt 84-en töltötték ki (összehasonlításképpen: a CEATL-felmérést utoljára 41-en), akiknek ez úton is hálásan köszönöm a válaszokat. Már most látszik, hogy egy alapos műfordítás-szociológiai vizsgálódásra feltétlenül nagy szükség van s az is körvonalazódott számomra, nagyjából milyen irányba kellene elindulni. Remélem, lesz erre módom a közeljövőben.

A válaszolók 75%-a nő, 25%-a férfi volt (az amerikaiaknál ugyanez 59 és 37%, a többiek nem válaszoltak erre). Kérdéses, hogy ez az arány valóban jellemző-e a műfordítókra, vagy csak esetleges. Mivel a CEATL-felmérés nem kérdezett rá a válaszolók nemére, nincs mivel összehasonlítani, ugyanakkor nem lepne meg, ha kiderülne, hogy a műfordítás anyagi és erkölcsi megbecsülésének romlása elnöiesedéshez vezetett, ahogy ezt más szakmáknál (pl. a tanítói pálya esetén) már láthattuk.

A korfa sokatmondó, a legfiatalabb kitöltő 25, a legöregebb 80 esztendő, azaz a műfordítók közül még az idősebbek is ott vannak a világhálón, a facebookos csoportokban, egyéb online szakmai fórumokon. Nem biztos, hogy ezt sok más értelmiségi szakma mondhatja el magáról.

Ha évtizedek szerinti bontásban is megnézzük az életkor szerinti eloszlást, akkor azt látjuk, hogy a digitális bennszülöttek, a harmincon aluliak alig több mint tíz százalékát teszik ki a válaszolóknak, szemben a 61 és 80 közöttiek 15%-ával, míg a legtöbben, csaknem ugyanannyian, a harmincas és negyvenes korosztályból (28, illetve 27%) vették a fáradságot s töltötték ki a kérdőívet. Ez nem sok jót sejtet az utánpótlás terén.

A válaszolók összesen 13 forrásnyelvről fordítanak, közülük kimagaslik az angol, amit a német, a francia és érdekes módon a magyar követ, a többi nyelvet csupán egy vagy két műfordító említette. Ezek ábécésorrendben: belorusz, cseh, finn, holland, kínai, latin, lengyel, olasz és spanyol. Egyvalaki a „vegyes” szóval válaszolt, ami alatt feltehetőleg azt értette, hogy nem egy forrásnyelvről dolgozik, ám az sajnos nem derült ki, mely nyelvekről.

Terjedelmi okokból itt csak azt nézem meg, hogyan viszonyulnak a műfordítók a hivatásukhoz, szakmájukhoz. Ezt a második, harmadik, negyedik, ötödik és hatodik kérdés(csoport) firtatta, időnként lényegében ugyanazt másként megfogalmazva, hogy kiderüljön, mennyire megbízható a válasz.¹

3. A válaszok

A második kérdéscsoport (1. táblázat) egyrészt az attitűdöket, illetve áttételesen a szakma társadalmi megítélését vizsgálta (A, B, C, D, E, F, G, J, N, O), másrészt egyben ellenőrizte is, mennyire következetesek a válaszolók azzal, hogy általánosságban kérdezett rá a későbbiekben részletesebben firtatott ügyekre (pl. F, H, I, K, L, M). A legtöbb válasz 81 (D, E, F, J, K, L, M), a legkevesebb 76 (A). A válaszolók száma feltehetően a téma relevanciáját jelzi műfordító szempontból, ám összességében minden feltett kérdés szakmailag érdekesnek bizonyult.

Két kérdés (A és C) foglalkozott a szakosodással: szükséges-e, hogy egy műfordító specializálódjon – mondjuk, drámafordításra, vagy fantasztikus irodalomra –, erre a válaszolók valamivel több mint egy-egyede felelt igennel, de csaknem háromnegyedük nem vélte fontosnak. Érdekes, bár csöppet sem meglepő, hogy azok, akik ténylegesen műfordításból élnek, azaz munkaidejük több mint 51%-át töltik műfordítással, egyetlen kivétellel az utóbbi csoportba tartoznak. Ez azért érdekes, mert a szakosodás a professzionalizálódás egyik fokmérője lehet, és a szakfordítók nyomában a műfordító szakma is elindult ezen az úton Európa-szerte (ld. Uysal 2021, Sulaiman et al. 2022, Sela-Sheffy 2016, 2023), míg nálunk ezek szerint még nem kezdődött el ez a folyamat, amit egyébként alátámaszt az intézményesedés szinte teljes hiánya (vö. Burkus 2024). Ugyanakkor a válaszolók többsége szerint a szakosodásra ma van mód, azaz ha valaki szeretne mondjuk egy műfajra szakosodni, akkor ennek nincs akadálya.

Ugyanígy két kérdés (N és O) érdeklődött az esetleges ösztöndíjak iránt: részesült-e ilyenben a válaszoló életében, illetve az utolsó tíz évben, azaz van-e anyagi támogatottsága a műfordítói munkának, lehetséges-e anyagi biztonságban elkészíteni egy vagy több műfordítást. A válaszolók kevesebb mint fele kapott ösztöndíjat, és mindössze 29%-uk 2008 és 2018 között, amiből egyértelműen megállapítható, hogy az ösztöndíj mint biztos anyagi háttér nem játszik nagy szerepet a műfordítások létrejöttében. És akkor arról még nem is beszéltünk, hogy ezeknek az ösztöndíjaknak mekkora az összege, ténylegesen lehetővé teszik-e a gondtalan munkavégzést, illetve milyen gyakorisággal hozzáférhetők.

Ebben a csoportban az összes többi kérdés műfordítói attitűdökre volt kíváncsi: három kérdés tudakolta, hogy a műfordító használ-e segítséget munkája során (D: internet, E: szakmai fórumok, F: mások, ezt a hármas kérdés taglalja majd bővebben), egy-egy meg azt, hogy elolvassa-e a művet, mielőtt nekiáll fordítani (J, erre részletesebben rákérdez a részben még feldolgozásra váró nyolcas kérdés), szokott-e beszélgetni a pályájáról és tapasztalatairól, saját maga illetve a szakma helyzetéről (K, L, M, lásd négyes kérdés), tesz-e a helyzet javításáért (G, ezt a beszélgetésekkel részben lefedi a négyes kérdés), illetve tagja-e érdekvédelmi szervezetnek (H) vagy tudományos társaságnak (I) (az ötös és hatos kérdések tudakolják, melyiknek), továbbá mi a válaszoló véleménye arról, ha van magyar hangja egy életműnek (B, ez szintén még feldolgozandó a későbbiekben).

¹ Ezt sokan nehezményezték is a válaszadók közül a kérdőív végén szabadszavas megjegyzésükben: miért kellett ugyanazt kétszer is elmondaniuk?

	Igen (n)	Igen (%)	Nem (n)	Nem (%)
A.) Ön szerint kell-e szakosodnia egy műfordítónak? (76)	21	28%	55	72%
B.) Ön szerint jó-e, ha egy életművet ugyanaz a műfordító ültet magyarrá? (77)	64	83%	13	17%
C.) Ön szerint lehet-e ma szakosodnia egy műfordítónak? (77)	46	60%	31	40%
D.) Használja-e műfordítás közben az internetet? (81)	81	100%	0	0%
E.) Használja-e a műfordítás közben a szakmai fórumokat? (81)	69	85%	12	15%
F.) Kér-e segítséget másoktól? (81)	76	94%	5	6%
G.) Tesz-e bármit annak érdekében, hogy a műfordítók megítélés javuljon? (77)	61	79%	16	21%
H.) Tagja-e műfordító érdekvédelmi szervezetnek? (79)	28	35%	51	65%
I.) Tagja-e műfordítással foglalkozó tudományos társaságnak? (79)	11	14%	68	86%
J.) Elolvassa-e a művet, mielőtt elkezd fordítani? (81)	53	65%	28	35%
K.) Szokott-e a saját műfordítói pályájáról, tapasztalatairól beszélgetni másokkal? (81)	72	89%	9	11%
L.) Szokott-e a saját műfordítói helyzetéről beszélgetni másokkal? (81)	74	91%	7	9%
M.) Szokott-e a szakma helyzetéről beszélgetni másokkal? (81)	72	88%	10	12%
N.) Részesült-e állami vagy egyéb ösztöndíjban élete során? (80)	38	47,5%	42	52,5%
O.) Részesült-e állami vagy egyéb ösztöndíjban az elmúlt tíz évben? (80)	23	29%	57	71%

1. táblázat

A második kérdéscsoportra adott válaszok száma és aránya

Egyedül az internethasználat ért el 100%-ot, amit a segítségkérés és a beszélgetés másokkal a saját műfordítói helyzetéről követ 90% fölötti eredménnyel. Nagyon sok, 80% fölötti igent kapott négy kérdés, ezek csökkenő sorrendben a beszélgetés másokkal saját pályájáról, tapasztalatairól, illetve a szakma helyzetéről, a szakmai fórumok használata, valamint annak helyeslése, hogy egy műfordító ültessen magyarrá egy életművet – erről tudjuk, hogy a legritkább esetben következik be a mai könyvkiadási gyakorlatban, de azért van rá precedens.² Ezzel szemben a legalacsonyabb értéket az igeneknél a tudományos társaságbéli tagság érte el, úgy tűnik a műfordítóknak nincs bizodalma a műfordítás-tudományban, legalábbis annyira nem, hogy aktívan részesei kívánának lenni ennek. Nem sokkal jobb a helyzet az érdekvédelem terén sem, alig valamivel több mint a válaszolók egyharmada tagja érdekvédelmi szervezetnek, ami élesen szemben áll azzal a nagyon határozott, 79%-os állásfoglalással, hogy a válaszolók aktívan cselekszenek is a műfordítók jobb megítéléséért. Ez azt sugallja, hogy a válaszolók szerint vagy nem az érdekvédelmi szervezetek a legalkalmasabbak a szakmai érdekek képviselésére, vagy a szakmai szervezetek nem a tőlük elvárt szinten látják el az érdekvédelmet.

Az érdekvédelem kérdése a jelenlegi társadalmi–gazdasági helyzet, illetve jogi szabályozás miatt nehezített pálya, de mindenképpen tovább kell kutatni, és egy következő, mára már ugyancsak időszzerű új felmérésnek ezt alaposan fel kell majd térképeznie.

A harmadik kérdésre – Amennyiben szokott segítséget kérni másoktól, kiktől? (2. táblázat) – nyolcvan válaszoltak, eggyel kevesebben, mint ahányan azt vallották, szoktak másoktól segítséget kérni. A nyolc választási lehetőségéből toronymagasan kiemelkednek a saját szakma képviselői, a műfordítók elsősorban más műfordítóktól kérnek segítséget. A százalékos sorrend (2. táblázat) azonban azt is elárulja, hogy a segítségkérés elsősorban bizalmi ügy, a műfordítók leginkább a hasonzorúekben bíznak, valamint a családban és a barátokban, mindenki más, ideértve a szakértőket is, csak utánuk következnek. Az online fordítói fórumok negyedik helye megerősíti az egyivásúak preferálását, különösen, ha a válaszolók önkéntelenül is leszűkítették gondolatban ezt a kategóriát online műfordítói fórumokra.

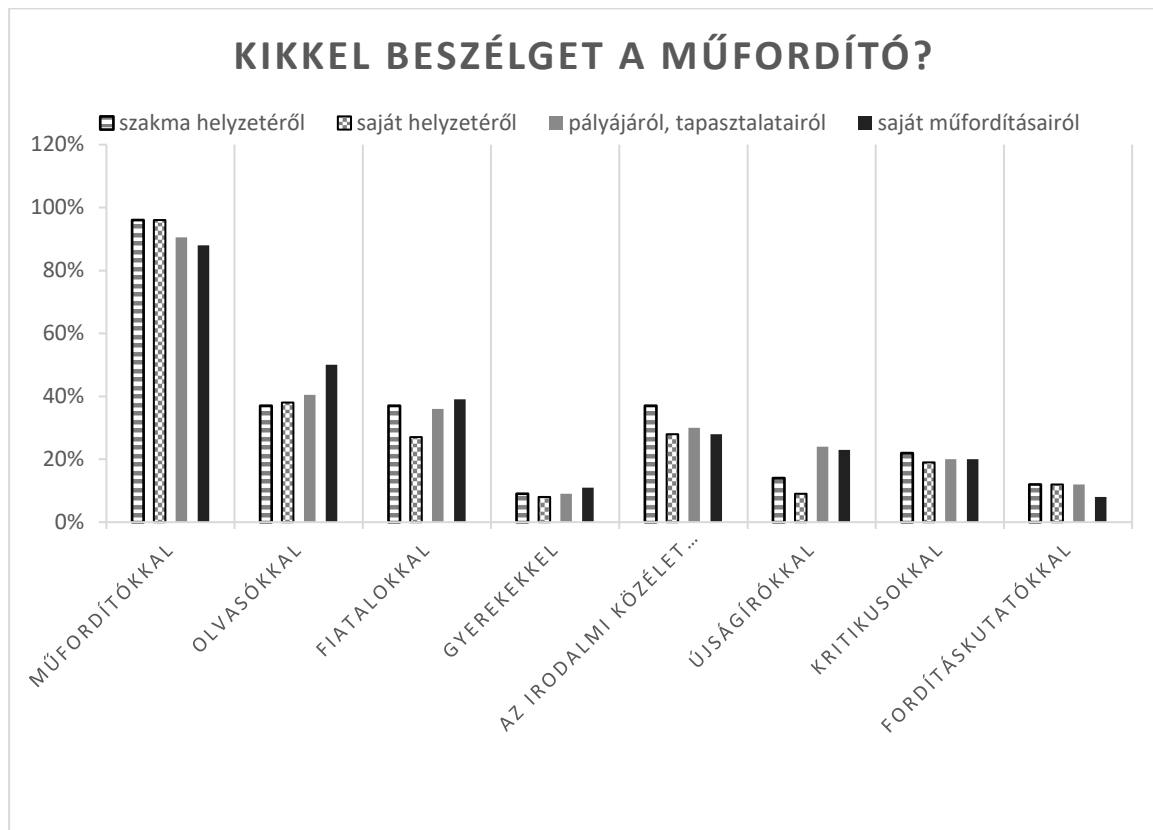
² Például a Jelenkor Margaret Atwood regényeit 2017 óta kizárólag Csonka Ágnes fordításában adja ki (Sohár 2025), vagy újabban így jár el az Európa Tolsztoj regényeivel (Gy. Horváth László fordításában jelent meg az *Anna Karenyna*, a *Feltámadás*, és a *Háború és béke*).

Érdekes, hogy szakfordítókhoz feleannyian sem fordulnak segítségért, mint más műfordítókhoz: vajon ennek oka az eltérő szakmai szemlélet, vagy csak abból adódik, hogy a műfordítók kevesebb szakfordítót ismernek? Utóbbit cáfolni látszik, hogy szakértőktől csaknem a válaszolók kétharmada kér segítséget. A tudomány itt is az utolsó helyre került, dupla olyan valószínű, hogy egy műfordító az olvasóhoz fordul segítségért, mint hogy egy fordításkutatóhoz. Ez elgondolkoztató: részint nagyfokú bizalmat mutat az olvasók iránt, részint talán azt sejteti, hogy a szakma nem bíz a fordítástudomány alkalmazhatóságában.

73	91%	más műfordítóktól
61	76%	a családtagjaitól
59	74%	barátaiktól
54	67,5%	online fordítói fórumoktól
51	64%	szakemberektől
34	42,5%	szakfordítóktól
18	22,5%	olvasóktól
9	11%	fordításkutatóktól

2. táblázat

Amennyiben szokott segítséget kérni másoktól, kiktől? A harmadik kérdésre adott válaszok száma és aránya

1. ábra

A negyedik kérdéscsoportra adott válaszok arányai összesítve.

A negyedik kérdéscsoportra adott válaszokból kirajzolódó arányokat az 1. ábra összegzi. Ebből egyértelműen kitűnik, hogy a műfordítók világa meglehetősen zárt szakmai közösség, tulajdonképpen a szakmai berkeken kívül szinte csak az olvasókkal és az irodalmi közélet szereplőivel beszélgetnek. A kérdésekre adott összes válasznál egyértelműen kiemelkedik a szűk szakma kulcsszerepe: a műfordítók szakmai életük minden aspektusát elsősorban más műfordítókkal beszélnek, osztják meg, ráadásul a válaszolók csaknem egyharmada (22 fő) a felsoroltak közül kizárólag ezt a kategóriát jelölte meg. Ez

meglehetősen zárt, összetartó, a tagokat támogató csoportot sugall, ami ugyanakkor akár az elitizmus, a céhes rendszerre emlékeztető, merev kritériumok alapján kirekesztő mentalitás melegágya is lehet. Most nézzük meg részletesebben ezeket a válaszokat, hogy vannak-e erre utaló jegyek!

A negyedik kérdéscsoport első kérdésére – Amennyiben szokott a szakma helyzetéről beszélgetni, kikkel? – 76 válasz érkezett, ezeket a 3. táblázat mutatja. A nyolc válaszlehetőség mind a négy kérdésnél azonos volt.

73	96%	más műfordítókkal
28	37%	az irodalmi közélet szereplőivel
28	37%	olvasókkal
28	37%	fiatalokkal
17	22%	irodalom- és vagy műfordítás-kritikusokkal
11	14%	újságírókkal
9	12%	fordításkutatókkal
7	9%	gyerekekkel

3. táblázat

Amennyiben szokott a szakma helyzetéről beszélgetni, kikkel?

Érdekes, hogy ugyanannyian beszélgetnek a szakma helyzetéről az olvasókkal, mint az irodalmi közélet szereplőivel,³ de csak 13 fő (17%) pipálta ki mindkettőnél az igent. Lehetséges, hogy csak ennyien tartják egyaránt fontosnak mind a szélesebb szakmai közeg, mind a nagyközönség felvilágosítását a műfordítók gondjairól? Ezt tűnik alátámasztani a kritikusokkal és az újságírókkal erről társalgók viszonylag alacsony száma és aránya is: mintha a szakma helyzetének bemutatása nem lenne igazán fontos. Vagy elképzelhető, hogy az egyes műfordítók úgy ítélik meg, ez nem az egyén, hanem a szervezetek dolga. Erre majd visszatérek a tagságok tárgyalásánál.

Határozottan örömteli, hogy a válaszolók 30%-a szokott vagy fiatalokkal, vagy gyerekekkel, vagy mindkét korcsoporttal is beszélni erről a témáról. Többnyire olyanok, akik 3–5 válaszlehetőséget is kipipáltak, ám hárman a gyerekeken kívül mindenkiel beszélgetnek a szakma helyzetéről, míg egy válaszoló csakis gyerekekkel és egy másik mindenkiel, csak újságírókkal nem. A leggyakoribb kombinációk: műfordítók/irodalmárok, műfordítók/olvasók, műfordítók/fiatalok.

71	96%	más műfordítókkal
28	38%	olvasókkal
21	28%	az irodalmi közélet szereplőivel
20	27%	fiatalokkal
14	19%	irodalom- és vagy műfordítás-kritikusokkal
9	12%	fordításkutatókkal
7	9%	újságírókkal
6	8%	gyerekekkel

4. táblázat

Amennyiben szokott a saját műfordítói helyzetéről beszélgetni, kikkel?

A negyedik kérdéscsoport további kérdéseire egyöntetűen 74-en válaszoltak. A második kérdés a szakma után a saját műfordítói helyzet megbeszélése iránt érdeklődött (4. táblázat), és bár az első meg utolsó helyen ugyanazok végeztek, feltűnő, hogy az olvasók itt is a második leggyakoribb beszélgetőpartnerek, 10%-kal megelőzve az irodalmárokat, s kétszer olyan gyakran fordulnak hozzájuk, mint a kritikusokhoz. Hasonlóképpen érdekes, hogy az újságírók lecsúsztak az utolsó előtti helyre, s ez az a téma, amit a legkevésbé beszélnek meg velük. Még a fordításkutatók is megelőzik őket, akik ebben a

³ Továbbá holtversenyben a fiatalokkal is, ám az életkori kategória, s mint olyan nem összehasonlítható a foglalkozásokkal.

témában érték el legjobb helyezését a sorrendben, habár ugyanúgy 12% jelölte be őket, mint az előző és a következő kérdésnél. Mégis, úgy tűnik, talán itt lenne leginkább keresnivalójuk a fordítótudomány művelőinek (Chesterman 2009): a műfordítók talán szívesen megosztanák élményeiket velük. Ezt személyes tapasztalatom mellett Burkus Dóra hamarosan lezáruló doktori kutatása a francia és magyar műfordítók társadalmi-gazdasági helyzetéről⁴ is alátámasztja.

67	90,5%	más műfordítókkal
30	40,5%	olvasókkal
27	36%	fiatalokkal
22	30%	az irodalmi közélet szereplőivel
18	24%	újságírókkal
15	20%	irodalom- és vagy műfordítás-kritikusokkal
9	12%	fordításkutatókkal
7	9%	gyerekekkel

5. táblázat

Amennyiben szokott a műfordítói pályájáról, tapasztalatairól beszélgetni, kikkel?

A következő kérdés azt firtatta, kikkel társalog a műfordító műfordítói pályájáról, tapasztalatairól (5. táblázat). Meglepő módon, bár az első és utolsó helyen végzetek itt is ugyanazok, jelentősen csökkent a más műfordítók aránya az előző válaszokhoz képest (96% > 90,5%). Kisebbségi mértékben nőtt az olvasóké, és továbbra is előkelő helyen szerepelnek a fiatalok. Mindez tökéletesen érthető: egyrészt ki más értené meg igazán az elmondottakat, ha nem a bennfentesek, másrészt nyilvánvalóan az olvasóközönség érdeklődik leginkább az ilyen jellegű információk iránt, hiszen számukra a műfordító élménybeszámolója bepillantást enged a fekete dobozba. A fiatalok pedig nem csupán közönségként, hanem potenciális utánpótlásként is szóba jönnek ilyenkor. 35 éves műfordítás-oktatói tapasztalataim alapján kijelenthetem, hogy az ifjúság kifejezetten érdeklődik a műfordítás iránt, bármikor szívesen kipróbálja saját alkotóképességét, és roppant lelkesen hallgatja meg akár a pályakezdő, akár a már tapasztalt műfordítók személyes történeteit. Az újságírók ennél a témánál érték el a legnagyobb arányt, ami feltehetőleg azt jelenti, hogy amennyiben interjút készítenek egy műfordítóval, ez a kérdés egészen biztosan szóba kerül. A fordításkutatók utolsó előtti helye számomra annak bizonyítéka, hogy Magyarországon a műfordítók körében még kevésbé ismert a fordítótudomány.

65	88%	más műfordítókkal
37	50%	olvasókkal
29	39%	fiatalokkal
21	28%	az irodalmi közélet szereplőivel
17	23%	újságírókkal
15	20%	irodalom- és vagy műfordítás-kritikusokkal
8	11%	gyerekekkel
6	8%	fordításkutatókkal

6. táblázat

Amennyiben szokott a saját műfordításairól beszélgetni, kikkel?

A negyedik kérdéscsoport utolsó kérdése arra volt kíváncsi, hogy a saját műfordításairól beszél-e a műfordító, s ha igen, kikkel (6. táblázat). A műfordítók ugyan megőrizték első helyüket, de tovább csökkent arányuk. Az olvasókkal már a válaszadók fele folytat diskurzust elkészült munkájáról, örömdetes módon a fiatalok és a gyerekek aránya is nőtt, s itt a legmagasabb. A kérdőív nem kérdezett arra rá,

⁴ A comparative study on the socio-economic situation of French and Hungarian literary translators, témavezető: Cliona Ní Riordáin (Sorbonne Nouvelle) és Sohár Anikó (PPKE).

hogy a válaszoló fordít-e ifjúsági vagy gyerekirodalmat, ám remélhetőleg nem csak azok a műfordítók társalognak fiatalokkal, gyerekekkel saját műfordításaikról, akiknek ők jelentik a célközönséget.

Az irodalmi élet és a nyilvánosság képviselőivel nagyjából a válaszolók egynegyede-egyötöde beszélget munkája végtermékéről, fordításkutatókkal viszont egytizedük sem: ezt mindenképpen tovább kellene vizsgálni, mert ezek az értékek alacsonynak tűnnek, különösen a műfordító szakma csaknem 90%-os arányával összevetve, valamint annak fényében, hogy mind az irodalommal, mind a fordítással foglalkozók, ideértve a kulturális újságírókat is, többnyire csak a végtermékkel találkoznak, annak alapján alkotnak ítéletet a műfordításról is, a műfordítóról is. Galambos Dalma 2024-es doktori értekezése napnál világosabban bizonyította, hogy mind a műfordítás, mind a műfordító a magyar irodalmi közélet perifériáján létezik 1980 és 2000 között, ám semmi okunk azt hinni, hogy ez azóta megváltozott, s ezért különösen fontos lenne a szakma láthatóbbá tétele, még mielőtt a profithajzás és ennek következtében alkalmazott mesterséges intelligencia technológia a kerékgyártók és lámpagyújtogatók sorsára juttatja. Ugyanakkor a láthatatlanság leküzdése idő- és pénzigényes feladat: a végletekig kiszigerelt magyar műfordítóktól nem lehet elvárni, hogy egyénileg ilyen terhet vegyenek magukra, amikor megfeszített munkával a létfenntartásukért küzdenek, és egyelőre vesztesre állnak (ld. Fáber & Gulyás 2024, Kocsis 2025; Sohár 2023b).⁵ Így aztán ez a feladat feltehetőleg áthárul a műfordítók szakmai-érdekvédelmi, esetleg a műfordítással (is) foglalkozó tudományos egyesületekre, társaságokra. Mennyire vesznek ezekben részt az érintettek? Erre kereste a választ az ötödik (7. táblázat) és hatodik kérdés (8. táblázat).

Ezekre a kérdésekre már jóval kevesebben válaszoltak (69, illetve 62 válaszoló), ami valószínűleg azt mutatja, hogy a téma maga kevésbé érdekes a műfordítók számára. Nem a kérdőívben elfoglalt pozíció folyamánya, mivel a hetedik kérdésre többen válaszoltak.

Itt derült ki, hogy olyan műfordítók is kitöltötték a kérdőívet, akik nem Magyarországon élnek. Ezért például a javadalmazást feldolgozó részben újra kell gondolni azt, hogy egyesek miért tartották 2018-ban a sokak számára mindmáig elérhetetlen 60.000 forint fölötti ívdíjat kevésnek (Sohár 2019): azért, mert Nyugaton az kevés. A válaszok beigazolták azt a hipotézist, hogy a műfordítók közül csak viszonylag kevesen lépnek be egyesületekbe, hiszen csaknem 60% semmilyen szervezetnek nem tagja. Az, hogy a válaszolók csaknem 40%-a a MEGY (Magyar Műfordítók Egyesülete) tagja, nem meglepő, hiszen ez az egyetlen egyesület, amely kifejezetten a műfordítók képviseletét vállalja magára, ugyanakkor az alacsony szám inkább arra enged következtetni, hogy elsősorban ismerősök tölthették ki a kérdőívet, azaz itt nem a szakmai szervezet, hanem a kérdező személye játszott nagyobb szerepet. Megjegyzem, a második kérdéscsoportban „csak” 35% állította, hogy tagja műfordítói érdekvédelmi szervezetnek, ami alátámasztja ezt a feltevést: azok töltötték ki végig a kérdőívet, akiket jobban foglalkoztat a szakma helyzete, ennek köszönhető ez az 4%-os növekedés.

27	39%	a MEGY-nek
4	6%	a Magyar Írószövetség Műfordító Szakosztályának
1	1,4%	a Magyar PEN Klubnak
4	6%	a Szépirodalmi Társaságának
3	4%	más szervezetnek, mégpedig (külföldi író/műford. szövetségek)
41	59%	Nem vagyok tagja ilyen társaságnak/nem szeretnék válaszolni.

7. táblázat

Amennyiben tagja műfordító érdekvédelmi szervezetnek, melyiknek? Az ötödik kérdésre adott válaszok.

Azt is fontos kiemelni, hogy akadt olyan, aki megjegyezte a Facebookon abban a csoportban, ahol a felméréshez vezető linket találta, hogy szerinte a MEGY szakmai fórum, nem érdekvédelmi szervezet,

⁵ 2025. december 8-án Papolczy Péter műfordító egy zárt, műfordítókat, szerkesztőket, kiadókat tömörítő Facebook-csoportban közzétette és számításokkal igazolta, hogy a jelenlegi alacsony ívdíjakkal műfordítók díjazása már a pályakezdő utcaseprők bérét sem éri el, azaz folyamatos, sem hétvégét, sem betegséget, sem szabadságot nem ismerő megfeszített munkával a műfordító nem képes megkeresni a diplomás minimálbért sem.

jóllehet az egyesület honlapja erről mást ír. Ez a megjegyzés alighanem a jobb díjazás, jobb munkaszerződések iránti vágyat és az el nem érésük miatti elégedetlenséget fejezi ki, megfeledezve arról, hogy a munkaidejük legalább felét műfordítással töltők többnyire kényszervállalkozók s mint olyanok érdekeiket nem tudják úgy képviselni, mint egy szakszervezet, mert a vállalkozók összefogását a Gazdasági Versenyhivatal kartellezésnek bélyegzi és bünteti.

Ha pedig a műfordítók minden egyes megbízás esetében egyenként kell megállapodjanak a náluk jóval nagyobb gazdasági erőt jelentő kiadókkal, akkor valójában szinte teljesen kiszolgáltatottak, s nemhogy magasabb díjazást nem tudnak kiharcolni maguknak, hanem néha még a szerzői jogi törvény rendelkezéseivel szembenő részeket sem tudják kihagyatni a szerződésükből, ahogy ezt gyakran panaszolják a szakmai fórumokon.

3	4,5%	a MIT Fordítástudományi Tagozatának
3	4,5%	a MANYE Fordítástudományi Szakosztályának
2	3%	a magyar Modern Filológiai Társaságnak
1	1,5%	a nemzetközi Modern Filológiai Társaságnak (MLA)
1%	1,5%	az Európai Fordítástudományi Társaságnak (EST)
2	3%	a Nemzetközi Összehasonlító Irodalomtudományi Társaságnak (ICLA)
0	0%	más szervezetnek, mégpedig
56	90%	Nem vagyok tagja ilyen társaságnak/nem szeretnék válaszolni.

8. táblázat

Amennyiben tagja műfordítással foglalkozó tudományos társaságnak, melyiknek? A hatodik kérdésre adott válaszok.

Tudományos társaságok munkájában még kevesebb műfordító vesz részt, mindössze hatan, feltehetőleg azok, akik egyetemen vagy kutatóintézetben vannak állásban, s emellett végeznek műfordítást. A kettes kérdéscsoportban még 11-en válaszoltak igennel erre a kérdésre, 5 fővel többen, az ő eltűnésük miatt csökkent a tagok aránya 14%-ról 10%-ra. Azt természetesnek tartom, hogy elsősorban a magyar tudós társaságokba lépnek be a műfordítók, így aztán egyedül a Nemzetközi Összehasonlító Irodalomtudományi Társaságnak (ICLA) van két magyar műfordító tagja. Ennél egyértelműbben nem is lehetne igazolni a kutatás és a szakma művelése közt még mindig ritkaságszámba menő átjárást, az elmélet és a gyakorlat elkülönülését.

4. Konklúzió

A válaszok alapján úgy tűnik, hogy a műfordítók szakmai csoportja a társadalmi és anyagi megbecsültség hiányában – egyre inkább – befelé fordul, s bár tesz kísérletet arra, hogy láthatóbbá váljon, a műfordítók nagyjából fele nem beszél sem a szakma, sem saját helyzetéről, sem a pályája tapasztalatairól, sem a munkája gyümölcseiről, azaz a fordításairól szakmán kívüliekkel. Az egyre nehezedő körülmények között, a megélhetéshez szükséges munkamennyiség folyamatos növekedése mellett elenyésző az indíttatásuk arra, hogy érdekvédelmi vagy tudományos munkában részt vegyenek. A műfordítók – és más kulturális alkotók – gazdasági vállalkozónak tekintése a jelenlegi gazdasági-jogi rendszer kirívó abszurditása, és amennyiben a helyzet így marad, a már most is Vörös Könyvbe illeszthető professzionális műfordításnak alighanem befellegzett. Jóllehet vannak erőfeszítések arra, hogy a magányos farkasok farkába verődjenek, ha ez nem következik be, ha a műfordítás nem kap társadalmi védeltséget, akkor úgy jár, mint a dodó.

Felhasznált irodalom

- Burkus, D. 2024. A műfordítói pálya vonzerejének felmérése Magyarországon olasz munkanyelvű fordítók körében. In: Sohár, A. (ed.): *Varietas delectat*. Budapest. Akadémiai Kiadó. https://mersz.hu/dokumentum/m1143vd_92/#m1143vd_90.
- Chesterman, A. 2009. The Name and Nature of Translator Studies. *HERMES - Journal of Language and Communication in Business* 22(42): 13–22. <https://doi.org/10.7146/hjlc.v22i42.96844>.
- Jansen, H. 2018. I'm a translator and I'm proud: how literary translators view authors and authorship, *Perspectives*, <https://doi.org/10.1080/0907676X.2018.1530268>.
- Galambos, D. 2024. A műfordítás tematikája magyar irodalmi folyóiratok 1980 és 2000 közötti számaiban: interdiszciplináris módszertani javaslat a műfordítást övező diskurzus vizsgálatára. Doktori értekezés. https://btk.ppke.hu/storage/tinyce/uploads/Galambos-Dalma_disszertacio_2024_vegleges.pdf?u=1dTU3g.
- Kanidınç Kılınçarslan, B. & Bogenç Demire, E. 2023. How precarious are the working conditions of literary translators? A sociology of translation perspective from Türkiye. *Parallèles* 35(2): 9–24. <https://doi.org/10.17462/para.2023.02.05>.
- Katan, D. Status of Translators. In: Gambier, Y. & van Doorslaer, L. *Handbook of Translation Studies* 2. kötet. Amsterdam & Philadelphia. John Benjamins, 146–152.
- Lindqvist, Y. 2021. Institutional consecration of fifteen Swedish translators – ‘star translators’ or not? In: *Literary Translator Studies*. Amsterdam & Philadelphia. John Benjamins, 137–154.
- Liu, F-M. C. 2013a. Revisiting the Translator's Visibility: Does Visibility Bring Rewards? *Meta: journal des traducteurs / Meta: Translators' Journal* 58(1): 25–57.
- Liu, F-M. C. 2013b. A Quantitative Enquiry into the Translator's Job-Related Happiness: Does Visibility Correlate with Happiness? *Across Languages and Cultures* 14(1): 123–148. <https://doi.org/10.1556/Acr.14.2013.1.6>.
- Mirsafian, L. & Pirnajmuddin, H. & Nejadansari, D. 2021. Estimating literary translators' earnings penalty. A cultural economics approach to translator studies. *Target* 33(3): 436–463. <https://doi.org/10.1075/target.19130.mir>.
- Pungă, L. 2023. Metaphorical images in the mirror: How Romanian literary translators see themselves and their translations. *Open Linguistics*. <https://doi.org/10.1515/opli-2022-0253>.
- Ruffo, P. 2024. Literary translators in-between: An exploration of their self-imaging discourse and relationship to technology. *Translation in Society* 3(1). <https://doi.org/10.1075/tris.23015.ruf>.
- Sela-Sheffy, R. 2016. Elite and non-elite translator manpower: The non-professionalised culture in the translation field in Israel. *Journal of Specialised Translation* 25: 54–73. https://jostrans.soap2.ch/issue25/art_sela.php.
- Sela-Sheffy, R. 2023. What Does It Take to Be a Professional Translator? Identity as a Resource. In: Glückler, J. & Winch, C. & Punstein, A. M. (eds.) *Professions and Proficiency. Knowledge and Space, vol 18*. Cham. Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-031-24910-5_5.
- Sohár, A. 2019. Mit gondolnak a műfordítók saját helyzetükről? Egy felmérés előzetes eredményei. In: Nyomárkay, I. & Nagy, S. I. (eds.) *A fordítás elméleti és gyakorlati kérdései*. Budapest. MTA Modern Filológiai Társaság, 269–299.
- Sohár, A. 2021. Mit gondolnak a műfordítók saját magukról? Egy felmérés eredményei 2. In: Nagy, S. I. (ed.) *A nyelvtudomány aktuális kérdései. Tanulmányok Nyomárkay István emlékére*. Budapest. MTA Modern Filológiai Társaság, 431–441.
- Sohár, A. 2023a. Mit gondolnak a műfordítók a műfordítói kompetenciákról? Egy felmérés eredményei 3. In: Nagy Sándor István (ed.) *Új kihívások, új módszerek. Filológia egy változó világban*. Budapest: MTA Modern Filológiai Társaság, 190–201.
- Sohár, A. 2023b. Working for peanuts. The economic situation of Hungarian literary translators. *Parallèles* 35(2): 24–43. <https://doi.org/10.17462/para.2023.02.06>.
- Sohár, A. 2025. Margaret Atwood *Az ehető nő* című regénye magyar fordításban. In: Kürtösi, K. & Hajdu, P. & Tóth, Á. (eds.) *A túlélés művészete. Tanulmányok Margaret Atwoodról*. Szeged. Tiszatáj Könyvek. 113–147.
- Sulaiman, M. Z. & Haroon, H. & Zainudin, I. S. & Mohamad Yusoff, M. J. H. bin. 2024. The professionalisation of translation practice: a systematic review of the literature. *Perspectives*, 32(2): 295–318. <https://doi.org/10.1080/0907676X.2022.2126323>.
- Uysal, N. M. 2021. An in-depth analysis of the status quo of translation profession in Turkey from the perspective of trait theory of professionalization. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi* (23), 841-860. DOI: 10.29000/rumelide.949710.
- Venuti, L. 1995/2017. *The Translator's Invisibility. A History of Translation*. London. Routledge.

Ajánlott irodalom

- Dam, H. V. & Korning Zethsen. K. 2016. "I think it is a wonderful job" On the Solidity of the Translation Profession. *The Journal of Specialised Translation* 25: 174–187. online: https://www.jostrans.org/issue25/art_dam.php.
- Heino, A. 2017. Contemporary Finnish Literary Translators and Symbolic Capital in: Keng, N., Nuopponen, A. & Rellstab, D. (eds.) *Ääniä, Röster, Voices, Stimmen*. VAKKI-symposiumi XXXVII 9. 10.2.2017. VAKKI Publications 8. Vaasa, 52–63.
- Meylaerts, R. 2011. Habitus and self-image of native literary author-translators in diglossic societies. In: Sela-Sheffy, R. & Shlesinger, M. (eds.) *Identity and Status in the Translational Professions*. Amsterdam & Philadelphia. John Benjamins, 135–154.
- Ruokonen, M. 2013. Studying Translator Status: Three Points of View. In: Eronen, M. & Rodi-Risberg, M. (eds.) *Haasteena näkökulma, Perspektivet som utmaning, Point of view as challenge, Perspektivität als Herausforderung*. VAKKI-symposiumi XXXIII 7.–8.2.2013. VAKKI Publications 2. Vaasa, 327–338.

Internetes hivatkozások

- A felmérés linkje <https://www.surveymonkey.com/r/9L9V7RQ> – 2026.01.15.
- A PETRA-E Hálózat honlapja. <https://petra-education.eu/framework-literary-translation/> – 2026.01.15.
- CEATL General report on working conditions for literary translators in Europe, Survey results 2020. <https://www.ceatl.eu/survey-results> – 2026.01.15.
- Fáber, Á. & Gulyás, A. 2024. Napszámban. *Magyar Narancs* 36(18), 2024. május 2. <https://magyarnarancs.hu/publicisztika/napszamban-267630> | Egy szakma csendes halálára – Hobbi-e a műfordítás? *Mérce*, 2024. augusztus 10. <https://merce.hu/2024/08/10/egy-szakma-csendes-halalara-hobbi-e-a-muforditas/>. – 2026.01.25.
- Kocsis A. A. 2025. Egy Annie Ernaux-szöveget nem lehet géppel lefordítani. Beszélgetés Gulyás Adrienn műfordítóval. *Prae*, 2025.04.04. <https://www.prae.hu/article/14209-egy-annie-ernaux-szoveget-nem-lehet-geppel-leforditani/>. – 2026.01.25.
- Lőrinszky, I. & Fock, H. 2012. Economic and Social Situation of Literary Translators. In: *Towards new conditions for literary translation in Europe. The PETRA recommendations*. CEATL. <https://www.ceatl-members.eu/wp-content/uploads/2012/10/PETRA12.pdf>. – 2026.01.25.
- Magyar Műfordítók Egyesülete. Dokumentumok. <http://www.muforditok.hu/index.php?submenu=docs> – 2026.01.15.
- Staging the Literary Translator konferencia. <https://translit2018.univie.ac.at/programm/> – 2018.05.10.